

Přínos dr. Džun'jú Kitajamy, učitele japonského jazyka (zaměřeno na období jeho pobytu v meziválečném Německu)

**Jošimi Ogawa
Jokohamská národní univerzita**

Shrnutí

Džun'jú Kitajama vedl kurzy japonštiny v předválečné a poválečné Evropě. V současné době je v zahraničí velký počet Japonců, jenž se zabývají výukou japonštiny. Jací však byli lidé, jenž učili japonštinu v předválečném období? A jaká očekávání vůči nim asi byla ze strany místních a jaká ze strany Japonska? Budu se podrobněji zabývat pozoruhodným dílem Džun'jú Kitajamy, člověka, jenž svým vědeckým přínosem vynikl mezi Japonci, kteří se v tehdejší Evropě akademické činnosti věnovali.

Klíčová slova:

kurz japonštiny a japonské kultury, filozofie, berlínská japanologie, zahraniční student

Přínos dr. Džun'jú Kitajamy, učitele japonského jazyka (zaměřeno na období jeho pobytu v meziválečném Německu)

**Jošimi Ogawa
Jokohamská národní univerzita**

1. Úvodem

Počet Japonců, kteří před válkou odjeli studovat do Evropy a stali se z nich učitelé japonštiny na univerzitách a dalších školách, byl poměrně vysoký. Japonští lektori začali vést výuku japonštiny, která se rozšířila v Německu a okolních zemích, od druhé poloviny třicátých let. Většina z nich se po skončení druhé světové války vrátila do vlasti. V roce 1924 odjíždí Džun'jú Kitajama (filozofie, religionistika) jakožto student buddhismu Čisté země do Evropy, kde se mu naskytne příležitost vyučovat japonštinu před i po válce. Do Japonska se však už nevrátí ani po válce, v roce 1962 umírá v Praze. Kitajamův přínos jakožto lektora japonštiny není zcela objasněn, není však pochyb, že v předválečné Evropě byl nejdéle působícím učitelem japonštiny. Zajímá-li nás, jací byli lidé, kteří tehdy v Evropě vyučovali japonštinu, pak se pokusíme přiblížit obraz tehdejšího učitele japonštiny na jedné z těchto osobností, Džun'jú Kitajamovi.

2. Japonští lektori vyučující japonštinu v Evropě

Když se řekne výuka japonštiny v předválečné Evropě, až doposud se zmiňuje především výcvik armádních lingvistů během války ve Francii a Anglii, zemích majících tradici orientalistiky. Avšak není již známa skutečnost, že od otevření Japonska světu byla výuka japonštiny zahájena i v Německu, Itálii a dalších zemích, kde se dál samostatně rozvíjela. Výuka nebyla vedena pouze místními, působili zde i japonští lektori. Předpokládá se, že od období Meidži výuku japonštiny zahájila jen hrstka – celkem padesát japonských lektorů.¹

Když se zaměříme na japonské lektory v období 100 let, od druhé poloviny 19. století do roku 1945, jejich počet narůstá nejvýrazněji v Německu ve 30. letech. Rovněž ve stejném období začala výuku japonštiny podporovat japonská vláda.² V diplomatických záznamech je jakožto nejstarší zmínka ohledně této podpory záznam z roku 1932, podle kterého byl vyplacen lektorský příspěvek. Příjemcem byl Džun'jú Kitajama.

Lidé, kteří v tehdejší době působili jako lektori japonštiny v Německu, Itálii a dalších zemích, byli studenti vyslaní školami Čisté země a Sótó, studenti na výměnných stážích a studenti, jimž bylo uděleno Humboldtovo stipendium. Přijížděli za účelem výzkumu do Německa, Rakouska,

¹ Prvním lektorem pozvaným do Evropy byl zřejmě Jósaku Jošida, jenž začal vyučovat japonštinu na univerzitě v Benátkách v roce 1873.

² viz. Ogawa (2010), ods.1, 2.

Itálie a Maďarska.³ Většina lektorů v době svého studia v zahraničí dostala doporučení od velvyslanectví a díky tomu s univerzitami uzavírali smlouvy na částečný úvazek, na jeden semestr nebo na celý rok. Nejčastěji to byli studenti filozofie nebo německého jazyka a literatury. Ze studentů filozofie to byli kromě Džun'jú Kitajamy dále Tokumei Macumoto (Univerzita v Bonnu) a Cutomu Kuwaki (Helsinská univerzita). Německou literaturu studovali Majumi Haga (Berlínská univerzita), Toširó Ueda (Vídeňská univerzita), Taizó Tanaka (Univerzita Hamburk), Koširó Óga (Univerzita v Bonnu). Komparativní lingvistiku, obecnou jazykovědu a evropské jazyky studovali Kóiči Tojama (Univerzita v Budapešti, Vídeňská univerzita), Džúičiró Imaoka (Budapešť), Tomozane Iwakura (Univerzita Heidelberg), Goró Maeda (lingvistika, Univerzita v Bonnu), Soiči Nogami (Univerzita v Římě), Jasumoto Tokunaga (Univerzita v Budapešti), Hisaši Morija (slavistika, Varšavská univerzita, Frankfurtská univerzita a Univerzita Hamburk) a Takajasu Senzoku (ruský jazyk, Berlínská univerzita). Spíše než vědomosti týkající se japonštiny a zkušenosti s jazykovou výukou, nezbytnými při moderní výuce japonštiny, měli tito lidé zkušenost se studiem klasických a evropských jazyků, měli dobré znalosti ve svých oborech a znali kulturní souvislosti.

Zmíníme se zde i o studijních výsledcích těchto lektorů během jejich zahraničního studia. Kromě Džun'jú Kitajamy do Německa v období Výmarské republiky přijeli studovat a stali se lektory japonštiny např. Tokumei Macumoto, Júzó Sugimoto, Toširó Ueda, Masao Oka a Džunširó Wakajama. Všichni napsali doktorské dizertační práce. Tokumei Macumoto (Univerzita v Bonnu) byl na zahraniční stáži na Srí Lance, Júzó Sugimoto (Univerzita Hamburk) studoval v Anglii. Oba v Německu napsali dizertace a získali tituly. Toširó Ueda a Masao Oka napsali své práce a získali tituly na Vídeňské univerzitě. Džunširó Wakajama (Univerzita v Bonnu) do Německa přijel v roce 1923, studoval na univerzitě v Heidelbergu, psal práci o japonské agrární politice, ale nakonec ji nepředložil. Pozornost si mezi nimi zaslouží vědecká činnost Džun'jú Kitajamy.

3. Džun'jú Kitajama

Z japonských lektorů působících v předválečné Evropě vybíráme Džun'jú Kitajamu, jehož výsledky v oblasti vědy a vzdělávání jsou pokládány za mimořádné, a který mimo to působil jako lektor japonštiny v převálečném i poválečném období. Zmíníme se stručně o jeho životě a blíže se podíváme na jeho vědeckou činnost a činnost spojenou s výukou japonštiny. Životopisné údaje byly čerpány z knihy *Higaši to Niši Eien no Miči* (1985, Džun'jú Kitajama, vyd. Hokudžu Šuppan). Ostatní bylo čerpáno z dokumentů v archívu Frankfurtské univerzity (Frankfurt), Spolkovém archívu (Koblenz), Diplomatickém archívu (Tokio) a z digitálního archívu Centra pro asijské historické dokumenty.

³ V meziválečném období do Evropy přijeli působit jako lektori japonštiny: Tojofumi Murata (Berlínská univerzita, Vídeňská univerzita), Tomozane Iwakura (univerzita v Heidelbergu), Joširó Masui (Neapolská královská škola orientalistiky).

3.1 Stručný životopis

Džun'jú Kitajama se narodil v roce 1902 v prefektuře Šizuoka, v buddhistickém chrámě školy Čisté země, v němž byl jeho otec představeným. Vystudoval tehdejší typ střední školy v Šizuoe. Poté studoval na buddhistické univerzitě (dnešní Taišó Daigaku) buddhistická studia, indická studia a čínské klasiky. Univerzitu dokončil v roce 1924. Téhož roku zahájil studium na univerzitě ve Freiburgu, kam byl vyslán školou Čisté země. Studoval pod vedením fenomenologa Edmunda Husserla a indologa Leumanna. Od roku 1927 pokračoval ve studiu na univerzitě v Heidelbergu, kde se věnoval indologii, buddhistickým studiím, tibetanistice a sociologii. Pod vedením existencialisty Karla Jasperse psal doktorskou dizertaci. V roce 1930 začal pracovat jako asistent v ústavu náboženských studií na univerzitě v Marburgu. Současně pod vedením Jasperse dokončil studia předložením dizertace na téma „Metafyzika buddhismu.“

Od roku 1930 přednášel „japonskou kulturu a jazyk“ na univerzitě ve Frankfurtu a současně jako asistent vyučoval na univerzitě v Marburgu japonštinu, japonskou a východní kulturu. V roce 1936 se však na žádost velvyslanectví stal zástupcem ředitele na Japonském institutu v Berlíně. V roce 1940 začal působit jako hostující lektor (čestný profesor) kulturních a náboženských studií východní Asie na univerzitě v Marburgu. Kromě japonštiny vyučoval ještě např. filozofii, buddhismus, východní myšlení, srovnávací filozofii, kulturní historii, apod.⁴

V roce 1944 odjel do Prahy, kde vedl ústav pro studium východní Asie, jenž byl součástí generálního konzulátu Japonska v Praze. Vedle toho se mu podařilo obnovit ústav pro studium kulturní a duchovní historie východní Asie na tehdejší německé Univerzitě Karlově. Pokud jde o jeho osud po válce, Kitajama (1985) uvádí, že Česko-Slovensko se stalo samostatným státem a kvůli politickým změnám byl uvězněn a strávil jeden rok na nucených pracích. V roce 1946 však byl propuštěn a začal učit judo a japonštinu. Poté měl v plánu odjet, to se mu však nepodařilo, byl přísně sledován. V roce 1951 získal přístup do knihovny, takže se mohl vrátit k vědecké činnosti. V roce 1961 však onemocněl, byl hospitalizován v Praze. Zemřel následujícího roku.

3.2 Kitajama jako vědec

K tomu, že Kitajamovy výsledky v oblasti vědy a vzdělávání jsou pokládány z mimořádné, uvedu několik výňatků především z Kitajamy (1985).

(1) Vědecké výsledky byly od Kitajamy očekávány od chvíle, kdy přijel do Německa. Když přešel z univerzity ve Freiburgu na univerzitu v Heidelbergu, jeho studijní poradce Husserl odeslal jeho otci, který si dělal starosti kvůli synovu prodlouženému pobytu, dopis, kde hodnotí Kitajamovy schopnosti.⁵

⁴ Vyučoval např. předměty „japonský světový názor“, „seminář kulturní filozofie – Hegelova filozofie dějin“, „zenbuddhismus“, „Goethe a Lao-c“, „Lao-c a Nietzsche“, „čínští mystikové“, „Rilke a Bašó“, „kulturní historie Dálného východu.“

⁵ Do japonštiny přeložil přítel Kitajamova otce, jak se uvádí v poznámce.

„Studium Vašeho syna Džun'jua se protáhlo a jistě si děláte starosti, ale já se Vám jakožto jeho učitel zaručuji, že Vaše obavy jsou zbytečné. Od první chvíle jsem se o Džun'jua zajímal, jeho přirozený talent a svědomitost, stejně jako jeho pokrok ve studiu obecných věd a filozofie, mi dělají radost. (Zkráceno.) Myslím, že Váš syn má před sebou skvělou budoucnost a jednoho dne budete určitě i vy na něj pyšní. Profesor Leumann, jenž učí Vašeho syna sanskrit, stejně jako všichni ostatní, kteří znají Vašeho syna, do něj vkládají velké naděje. Není nic, kvůli čemu byste si měl dělat starosti.“ (Edmund Husserl)

(2) V roce 1934, když působil na univerzitě ve Frankfurtu, člen tajné rady a jeden ze zakladatelů kulturní morfologie, L. Frobenius (ředitel Institutu kulturní morfologie), se nechal slyšet, že vedoucím tehdy plánovaného japonského oddělení v rámci Institutu kulturní morfologie chtěl jmenovat Kitajamu.⁶

(3) Jeho dizertace byla publikována, kladně přijata německými filozofy a odborníky na buddhismus a rovněž v uznávaném vědeckém žurnálu „Kant-Studien“ (1935) byl jeho vědecký přístup chválen.⁷ Následně publikoval v němčině celkem 7 knih a 22 odborných článků.

(4) V roce 1940 vydal „Setkání Západu a Východu – japonská kultura a tradice (West-Östliche Begegnung – Japans Kultur und Tradition).“ Autora hodnotí K. Egger v časopise „Zeitgeschichte“, rok 1941, č.10, následovně:

„Tato kniha, koncentrovaná na pouhých 250 stranách, je jedno z nejzásadnějších děl světové literatury, zabývající se ožehavými kulturně politickými otázkami. Jeho schopnost citlivého přístupu ke složité evropské problematice a duchovnímu vývoji naší rasy, jeho hluboké vědecké znalosti a konkrétnost nemají obdoby, což je obdivuhodné. Ale pozoruhodná je i jeho hrdost, konkrétně hrdost, s jakou nám jasně ukazuje a vysvětluje podstatu japonské kultury a zvyků. Ve svém díle tento Japonec píše, že naše národní poslání je splněno a není třeba vyžadovat pochopení. Velké množství faktů se mu daří podložit, např. legitimnost vlastního národa. Takže upřímně řečeno, vůči takovému přístupu my, Němci, cítíme sympatie celým svým srdcem. (Zkráceno.) Je nutné říct, že Kitajama nám, Evropanům, svým velmi ušlechtilým přístupem dal na srozuměnou poměrně drsnou pravdu. Měli bychom tuto skutečnost adekvátně přijmout a být mu zavázáni za to, že nám pomohl uvědomit si pravdu“.⁸

Uvádí, že toto dílo souviselo s jeho jmenováním emeritním profesorem na univerzitě v Marburgu.

⁶ Podle dokumentů z archívu Frankfurtské univerzity.

⁷ Kitajama (1985: 390).

⁸ Kitajama (1985: 412).

(5) V roce 1940 byl na univerzitě v Marburgu jmenován čestným profesorem kulturních a náboženských studií východní Asie. O jeho tehdejší činnosti se uvádí následující.

„Od podzimního semestru roku 1940 bude Džun'jú Kitajama z berlínského Japonského Institutu na naši univerzitu coby emeritní profesor přednášet „kulturní a náboženská studia východní Asie.“ Rovněž bude vést japonské oddělení Ústavu náboženských studií. Díky tomu, že tento zahraniční vědec v našem ústavu vzbudil živý zájem, rychle přibývá materiálů a již dnes máme k dispozici řadu obsahově dostatečně bohatých dokumentů.“⁹

„Díky tomu, že od podzimu 1940 do podzimu 44 se na naší univerzitě Dr. Džun'jú Kitajama jakožto emeritní profesor zabýval důležitými tématy z japonské literatury, kultury a dějin náboženství, došlo k výraznému rozvoji východoasijských studií a indogermánského kurzu.“¹⁰

4. Činnost Džun'jú Kitajamy

4.1 Učitel japonštiny

Kitajama byl mezi tehdejšími učiteli tím, který učil japonský jazyk a kulturu nejdéle, a to hned na několika místech. Or r. 1929 učil japonštinu a východní kulturu na univerzitě ve Frankfurtu (Kitajama, 1985.) V sylabu Frankfurtské univerzity z tehdejší doby jsou uvedeny kurzy, které vedl.

Obr. 1 Sylabus univerzity ve Frankfurtu (letní semestr r. 1932)

Sprachen und Geschichte Ostasiens.	
†Einführung in die chinesische Literatursprache (Haenisch, Lehrgang); Mi. 17-19, Fr. 17-18.	Rousselle. [5801]
†Einführung in das Mandschurische; Fr. 16-17.	Rousselle. [5802]
†Der konfuzianische Staatskult; Mi. 16-17.	Rousselle. [5803]
†Übungen zum Diamantsutra (chinesisch mit Berücksichtigung der tibetischen und Sanskrit-Versionen); Fr. 11-13.	Rousselle. [5804]
†Im Seminar: Übungen an einem klassischen chinesischen Text (unter Heranziehung der mandschurischen Version); Mo. 17-19.	Rousselle. [5805]
*† I. Kurs: Chinesische Sprache für Anfänger; 3 stdg. n. Verabr.	Ting. [5701]
† II. Kurs: Chinesische Sprache für Fortgeschr.; 4 stdg. n. Verabr.	Ting. [5702]
† III. Kurs: Einführung in die moderne chinesische Literatursprache; 4 stdg. n. Verabr.	Ting. [5703]
† IV. Kurs: Fortsetzung des III. Kurs; 4 stdg. n. Verabr.	Ting. [5704]
†Übung in der klassischen Sprache; 4 stdg. n. Verabr.	Ting. [5705]
*†Schönschreibübungen mit Pinsel; 1 stdg. n. Verabr.	Ting. [5706]
*†Die Entwicklung der chinesischen Schrift und ihre Bedeutung; 1 stdg. n. Verabr.	Ting. [5707]
†Dichter und Dichtungen Japans; Mi. 16-17.	Kitayama. [5751]
†Übungen über die heiligen Texte des japanischen Buddhismus (Versuch der philosophischen Interpretation der buddhist. Theologie Japans); Di. 15-17.	Kitayama. [5752]
*†Einführung in die japanische Sprache a) für Anfänger; n. Verabr.	Kitayama. [5753]
b) für Fortgeschrittene; n. Verabr.	Kitayama. [5754]

⁹ Studentská příručka univerzity v Marburgu. Kitajama (1985: 402).

¹⁰ Kitajama (1985: 410).

Níže je výtah z toho, jaký učitelský plat tehdy Kitajama pobíral. Když si všimneme, jak se jeho učitelský plat vyvíjel a jaké příspěvky mu byly vypláceny ze strany Japonska, dozvíme se zajímavá fakta z tehdejšího Japonska a Německa.¹¹

Univerzitní plat		Učitelský příspěvek z Japonska	
1930	80RM	1/1933 – 3/34	50RM náklady na osvětu Mukdenského incidentu
1934	150RM	4/1934 – 3/35	100RM osvěta Mukdenský incident – minist. zahraničí
			50RM osvěta Mukdenský incident – velvyslanectví
		4/1935 – 8/36	150RM výdaje mezinár. kulturní projekt
		9/1936	350RM výdaje mezinár. kulturní projekt (relokační příspěvek)

Jednotka: měsíc, RM = říšská marka

Roku 1936 se stává zástupcem ředitele na Japonském institutu v Berlíně a od roku 1940 na univerzitě v Marburgu vyučuje v rámci semináře východní kultury předmět „kultura a náboženství východní Asie.“ V roce 1944 odjíždí do Prahy, kde na tehdejší německé Univerzitě Karlově vyučuje v rámci východoasijských studií. Do války tak posbíral praxi v 5 různých organizacích a vyučoval japonštinu na 3 různých místech.

4.2 Zástupce ředitele Japonského institutu v Berlíně

Ve stejné době, kdy je Kitajamovi nabídnuto místo vedoucího japonského oddělení na Institutu kulturní morfologie, odchází z Frankfurtské univerzity. Byl totiž požádán, aby na Japonském institutu v Berlíně nastoupil na pozici zástupce ředitele (jako japonský ředitel). Japonský institut v Berlíně (Japan-Institut Berlin) zahájil činnost v roce 1927 jako výzkumný institut pod přímou kontrolou Společnosti císaře Viléma (Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft). K pochopení japonské modernizace bylo zapotřebí vést výzkum v oblasti japonského náboženství a historie. Úkolem tohoto institutu bylo toto pochopení urychlit. Jako první japonský zástupce na tomto institutu pracoval Kazunobu Kanokogi, věnoval se především přednáškové činnosti. Ve 30. letech jsou pak z Japonska jako hostující profesori vysláni např. Čúta Itó a Micutaró Araki, jejichž základnou se stává tento institut a kteří rovněž přednášejí na různých místech.

V polovině 30. let se vztahy mezi Japonskem a Německem zintenzívňují, je uzavřena dohoda o kulturní výměně (1938) a za účelem pořádání různých kulturních programů je založena Rada kulturní výměny mezi Japonskem a Německem v Berlíně. Japonskou stranu v této Radě reprezentoval zástupce ředitele Japonského institutu v Berlíně. Pro Japonsko, které vystoupilo ze Společnosti národů a ztratilo tak prostor k vyjadřování na mezinárodní úrovni, bylo ze západních

¹¹ Viz. Ogawa (2010), ods. 2.

zemí Německo nejvhodnější základnou pro mezinárodní vztahy. Lze předpokládat, že prvořadým úkolem bylo obsadit takto důležitého místo, které se mělo stát německou základnou pro činnost související s mezinárodními vztahy, prvotřídními vědci, kteří by byli znalí místních poměrů a jenž by byli mezinárodně přijati.¹² Dále byli v této Radě zaměstnáni Džunširó Wakajama (Univerzita v Bonnu) a Tojofumi Murata (Berlínská univerzita, Vídeňská univerzita), kteří vedli kurzy japonštiny. Kromě výuky na univerzitách působili jako zástupci japonské strany v Radě kulturní výměny mezi Japonskem a Německem, chystali různé projekty a přednášeli na různých místech. Pokud jde o přednáškovou činnost zástupce ředitele Japonského institutu v Berlíně, zachovaly se názvy Kitajamových přednášek.

■ Témata přednášek (od podzimu 1938)

„Japonské figurativní umění,“ „Umění japonských zahrad,“ „Poezie a básníci Japonska,“ „Japonsko – světová velmoc ve východní Asii,“ „Japonský světový názor a aktuální situace,“ „Japonská duše a aktuální situace,“ „Pravda o světovém názoru ve východní Asii,“ „Pravda o změně věcí v Číně.“

■ Témata přednášek (1942 - 43)

„Bojechtivý duch japonského národa,“ „Japonská státní ideologie,“ „Zrození japonské velmoci,“ „Proces národního vývoje Japonska,“ „Základní koncepty interpretace japonských dějin,“ „Umělecké prvky v životě Japonců,“ „Japonský běžný den,“ „Bušidó“ a přednáška „Japonsko – světová velmoc ve východní Asii,“ která dosáhla řádově desítek opakování. Z názvů přednášek lze usoudit, že šlo o osvětu, jejímž cílem bylo uchopit typicky japonské charakteristiky a japonského ducha a zapůsobit na tehdejší německou mysl. Obraz Japonska byl vytvářen zdůrazňováním císařského systému jakožto systému v souladu s tehdejší státní politikou, kladením důrazu na bušidó a státní ideologii. Duchovní kultura Japonska měla proniknout do Německa skrz literaturu, bušidó, umění, apod.

Podle Velvyslanectví Japonska v Berlíně byla návštěvnost kolem 50 lidí, při hojné účasti až 700 lidí. Za německou stranu byli spolupřednášedeli např. uhelná továrna, Společnost koloniálních techniků, Národní vzdělávací centrum, takže tato osvěta byla zaměřena na nejrozličnější vrstvy.

Kromě toho v Německu probíhala během války výuka japonštiny v Mnichově, Marburgu, na Univerzitě Heidelberg a gymnáziu Joachimsthaler. Tato výuka však byla realizována skrz Radu kulturní výměny mezi Japonskem a Německem.

Kitajama, který byl jako vědec vysoce ceněn a již prokázal nekompromisní vědecký přístup, opustil nové místo na univerzitě ve Frankfurtu a na žádost velvyslanosti nastoupil „v národních službách“ na místo zástupce ředitele Japonského institutu v Berlíně. Současně přednášel jako hostující profesor na univerzitě v Marburgu, ale údajně i zde jeho výuka náboženství přecházela k výuce japonštiny a japonských studií, které byly osvětou zaměřenou na německou mysl.¹³

Na druhé straně, v japonském tisku byl Kitajama popisován dojemným příběhem matky a

¹² Viz. Ogawa (2010), ods. 4.

¹³ Kitajama (1985: 403)

Obr. 2 Novinový článek o Kiajamovi (večerní vydání ze dne 14.2.1943)



Zvláštní příspěvek

zapůsobilo. Měli v plánu uskutečnit telefonní spojení mezi synem, který si po celých 18 let od svého příjezdu do Německa uchovával obraz své stárnoucí matky v srdci, s matkou, která nostalgicky vzpomíná na své dítě, z něhož se stal dospělý muž, avšak... (zkráceno.) „Za války v Tichomoří takovou věc nelze učinit, bylo by to neomluvitelné před matkami, jejichž synové bojují na frontě. Úplně se spokojím s tím, když můj syn bude aspoň trochu užitečný pro svou vlast. Velmi si cením vaší laskavosti, ale musím odmítnout“. Na zástupce této společnosti to velmi zapůsobilo, stalo se to dojemným tématem během války.“¹⁴

Vzájemná „blízkost“ s velvyslancem Óšimou, usilovné pokračování ve studiu, odmítnutí návratu do Japonska, byť jen na chvíli, aby se alespoň rozloučil s rodičem na smrtelné posteli, studium nacistické filozofie, naprosté pohlcení do činnosti spojené s kulturní výměnou mezi Japonskem a Německem – mluvílo se o něm jako o příkladném vědci, který pracoval „pro svou vlast.“

4.3 Česko

O jeho osudu v Česku vybíráme z chronologie uvedené v Kitajamovi (1985).

1945, květen: s koncem války se Česko-Slovensko stalo samostatným státem a kvůli politickým změnám byl uvězněn a strávil jeden rok na nucených pracích. Byl v několika různých věznicích.

1946, léto: propuštěn z vězení.

1946, červen: na žádost československé atletické asociace začal učit judo na různých místech. Rovněž začíná učit japonštinu na Státní jazykové škole.

1947: několikrát plánuje útěk, bez úspěchu. Je čím dál více sledován.

1951: získává přístup do knihovny Orientálního ústavu, opět se může věnovat vědecké činnosti. Rozhodne se, že napíše vědeckou práci, která by mu umožnila návrat do Japonska.

1961, říjen: hospitalizován v pražské Thomayerově nemocnici se srdečními problémy.

1962, 15. leden: v judo kodokan povýšen na 3. dan.

1962, 19. leden: umírá.

Navzdory nesnadnému životu v Praze, napsal v Česku několik svazků esejů ze srovnávací filozofie i buddhistické filozofie, snažice se dokončit svá studia započatá před válkou.¹⁵

Výsledky jeho dlouhodobého výzkumu byly díky úsilí jeho mladšího bratra a vědců ze stejného oboru vydány jako *Higaši to Niši Eien no Miči – Bukkjó tecugaku, hikaku tecugaku ronšú*, Kitajama Džun'jú, vydavatelství Hokudžu šuppan, 1985.

¹⁴ Vyňato z večerního vydání Tókjó Šimbun, ze dne 14.2.1943.

¹⁵ Dr. Miroslav Novák (1924-1982, japonská literatura), byl údajně Kitajamou velmi ovlivněn (podle Kumiko Kanazaši), takže se zřejmě kvůli tomu rozhodl stát učitelem.

5. Obraz lektora japonštiny a výzkum v daném oboru - shrnutí

Kurzy japonštiny byly v mnoha případech obsahově zaměřené na východoasijská a japonská studia. Byly v pozici jednoho z nástrojů japonských studií. Podobně jak tomu bylo s Berlínskou univerzitou, i v Japonsku byly instituce zaměřené na výchovu specialistů na jazyky, jenž se do Japonska dostávaly jen stěží, spíše vzácností. Kurzy japonštiny probíhaly většinou paralelně s kurzy japonských studií. Takže je snadné si představit, že lektori, kteří vedli výuku japonštiny, museli kromě jazykových dovedností mít i znalosti odborné a mít vědecký přístup. Macuzó Nagai ve svém díle „Propagace japonské kultury v zahraničí“ (1940) uvádí jakožto charakteristiku lidí, kteří v zahraničí propagují Japonsko „vzdělanost,“ „osobitost,“ a „jazykové schopnosti.“ Kitajama měl ale zřejmě mnohem víc. Bylo těžké najít někoho, který by Kitajamu předčil v některé z těchto charakteristik, proto byl pověřován stále novými úkoly.

Nakonec bych chtěla vyjádřit můj názor na skutečnost, že se doposud o činnosti lidí, jenž v té době vynikali, dostatečně nepsalo. Kijohiko Fudžimoto, který v Kitajamovi (1985) např. shrnul chronologické údaje, říká:

„Mezi současnými japonskými a německými vědci v oblasti buddhismu a filozofie je jméno Džun'jú Kitajama známo zřejmě jen hrstce lidí. Tato skutečnost je z hlediska japonského buddhistického myšlení a studia v oblasti filozofie naprosto politováníhodná. Na druhou stranu to lze pokládat za přirozený důsledek všeobecného způsobu myšlení v poválečném Západním Německu, které se snaží vymazat z vědomí hitlerovské období.“¹⁶

Bezesporu, mezi německy hovořícími japanology je nacistické období silně vnímáno jako temné období, období poničené, kdy toho příliš mnoho bylo ztraceno. Pokud jde o „všeobecný způsob myšlení v poválečném Západním Německu, které se snaží vymazat z vědomí hitlerovské období,“ Worm, který se zabývá vztahem mezi nacismem a japanologií, píše následující:

„Historie kurzu japonské literatury, jenž je na univerzitě součástí poměrně nového studijního oboru, doposud není objektem rozsáhlejšího výzkumu. Bylo to dlouhou dobu považováno za tabu. Jinak řečeno, zvláště období mezi roky 1933 a 1945 bylo zkreslováno. Když vynecháme krátké biografické shrnutí (Goch, Frieze), nebyla doposud podrobně prozkoumána role, kterou v nacistickém období japanologie plnila. Nedochovala se bibliografie, ačkoliv byla tehdy vytvářena, stejně tak neexistuje vyhodnocení toho, co tehdejší japanologie vyprodukovala, které by vycházelo z historie daného oboru a historie ideologické. (Zkráceno.) Bohužel pravděpodobnost využití verbální historie je mizivá.“¹⁷

Worm se o výzkumu tehdejšího období, o kterém Frieze napsal „krátké biografické shrnutí,“ vyjadřuje následovně:

„Od 30.-40. let už uplynulo více jak půlstoletí, ale rozsáhlý výzkum této oblasti stále neproběhl.

¹⁶ Kitajama (1985: 388-389)

¹⁷ Worm (1991: 59)

A to se ani nemůžu zmínit o rozsáhlém výzkumu japonsko-německých vztahů v oblasti kulturních projektů a kulturní politiky v období mezi první a druhou světovou válkou. Zdá se, jakoby kulturní vztahy těchto dvou zemí vůbec neměly historii.“¹⁸

Friese navíc upozorňuje na to, že japanologie jakožto specializovaný obor by měl plnit funkci odhalování historických lží, ale protože kulturní projekty po praktické stránce v tomto směru nejsou příliš užitečné, je třeba, aby iniciativa vzešla od prakticky jednajících lidí. Byla to zřejmě doba, ve které přední vědci museli z politických a „rasových“ důvodů odejít z univerzit. Říká se buď, že ta doba nestojí za zmínku, nebo že to byla problematičná doba, kdy se nedobře zacházelo s vědci, ke kterým se po válce vztahovaly čistky. Takže i proto se asi se zahájením výzkumu váhá. Když se podaří objasnit skutečný charakter kurzů japonštiny které byly rozvíjeny vedle japonských studií jako dvě strany jedné mince, potom zřejmě bude jasnější značná část celého oboru.

Avšak není jisté, zda když přijmeme tato Wormova a Friesova upozornění a rozvážeme pomyslný provaz svazující historické záznamy, zda to povede k vyplnění této mezery. Příliš se držíme faktu, že lidé, kteří byli spojeni s tehdejší výukou japonštiny a kulturním programem, Kitajamou počínaje, byli aktivní v té době. Pokud se však jejich činnost nepopíše jednotlivě a podrobně, pak nejenže se nepodíváme historickým faktům zpřímá do očí, ale navždy zůstane uzavřena i možnost korektního vyhodnocení.

Literatura:

Ogawa, Jošimi. *Óšú ni okeru senzen no nihongo kóza: džittai to haikai*. Kazama Šobó, 2010.

Kitajama, Džun'jú. *Higaši to niši eien no miči: Bukkjó tecugaku, hikaku tecugaku ronšú*. Hokudžu šuppan, 1985.

Friese, Eberhard. „30 nendai to 40 nendai no bunka džigjó ni kan suru kóšó.“ *Berurin ničidoku sentá hókokušú*. Dai 12 gó. Berurin ničidoku sentá. 1994: 55-58.

Worm, Herbert. „Načisu džidai no nihongaku kenkjú.“ *Berurin ničidoku sentá hókokušú*. Dai 12 gó. Berurin ničidoku sentá. 1994: 59-62.

Elektronický archiv JACAR

Ref. B04011339200 Ref. B04011339300 Ref. B04011341500 Ref. B04011341700

Ref. B04011341800

Poděkování

Čikako Šigemori Bucar a Kumiko Kanazaši mi poskytli cenné materiály a rady. Tímto bych jim chtěla poděkovat.

¹⁸ Friese (1991: 55).